

ФІЛОСОФІЯ ІСТОРІЇ

УДК 1.7.12/930.85

DOI <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2024.3.20>**Гольд Ольга Феліксівна**

кандидат філософських наук, професор

Science PO

вул. Гастон де Сапорта, 25, Франція

orcid.org/0000-0003-1689

Васалатий Максим В'ячеславович

аспірант

Національного університету «Одеська політехніка»

просп. Шевченка, 1, Одеса, Україна

orcid.org/0009-0003-5191-5542

ФІЛОСОФІЯ АРХІТЕКТУРИ УКРАЇНИ: ІСТОРИЧНО – СОЦІАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Актуальність проблеми статті. Стаття присвячена пошуку відповідей на кілька гострих питань філософії архітектури як соціально-філософського феномену сучасності: на яких філософських поглядах світова архітектура базувалась протягом століть; у чому полягає своєрідність філософії архітектури України порівняно зі світовою.

Метою статті – побудувати: історичну послідовність філософії архітектури; розглянути механізм, задіяний у розвитку архітектурної філософії, оскільки ще немає досліджень, зроблених вченими, які б академічно та систематично вивчали, компілювали та документували погляди сучасних архітекторів України. *Методи дослідження.* У своїй роботі ми використовуємо класичні методи та підходи датського історика –

- Томсен Крістіан Юргенсен – дослідник прогресу людства;
- сучасні методики представників шкіл США –
- Луїс Генрі Салліван – раціоналіст, засновник американського модернізму;
- Френк Ллойд Райт – ідеолог архітектуро – централізму – «органічної архітектури» і відкритого плану в архітектурі.

• Дослідження опановує методи українських вчених –

• Логвін Григорій Никоневич – дослідник пам'яток архітектури України.

Павлуцький Григорій Григорович – основоположник компаративістського методу в мистецтвознавстві як теоретико-історичної основи українського пам'яткознавства. Ми реалізуємо можливість з наукової точки зору та на засадах філософської методології розглянути специфіку архітектури в Україні. Заглиблюючись в визначення попередніми вченими, філософію архітектури можна диференціювати, як набір ідей, теорій або концепцій, які керують ідеями архітектури. Предметом сучасних наукових досліджень є прояви феномену архітектурної філософії в суспільстві, теорія та практика, її суперечливий характер. Дослідження архітектурних стилів та концептів в аспекті українознавства, модернізму, постмодернізму та соціальних процесів мають давню традицію. У загальному розумінні до філософії архітектури доторкувалися, вже в працях давньогрецьких філософів.

Результати дослідження. Цей евристичний підхід показує, що архітектурна філософія є прогресивною, оскільки архітектори намагаються створювати свої концепції. Історично, території України зазнали впливу ідей філософії та архітектури тих держав, які панували на той час і які надали містам індивідуального стилю. Звертаючи увагу на цей факт, ми на боці

збереження архітектурної спадщини України, яка є самобутньою і має свій особистий внесок у світову історію мистецтва. Знищення та знецінення української архітектури є неприпустимим фактом сучасного варварства.

Ключові слова: архітектура, компаративістика, модернізм, соціальна філософія, філософія, філософія архітектури, урбаністика, українознавство, цивілізація.

Вступ. Ми реалізуємо можливість з наукової точки зору та на засадах філософської методології розглянути специфіку архітектури в Україні. В нашому дослідженні ми використовуємо загальновідомі поняття прийняті в науці. Ця робота базується на методах, підходах та способах дослідження, що дозволяють зробити висновки щодо заявленої теми.

Дослідження архітектурних стилів та концептів в аспекті українознавства, модернізму, постмодернізму та соціальних процесів мають давню традицію. У загальному розумінні філософія архітектури, з різних аспектів, описувалася в працях давньогрецьких філософів. В роботах Альберті Л.Б., Вітрувія, та інших дослідників простежується лінія презентації філософії архітектури як природного існування людини, а також соціуму, держави, яка є мистецтвом та культурою в питаннях екзистенції соціуму.

Предметом сучасних наукових досліджень є прояви феномену архітектурної філософії в суспільстві, теорія та практика, її суперечливий характер. Серед наукових праць, присвячених філософській проблематиці архітектури, передусім слід назвати соціально-філософські розвідки Асеева Ю., Слепцова О., Ясієвича Б., Кілессо Т., Ю. Харари, Спенсера Г., С. Сузуму.

Аналіз соціально – архітектурної філософії в контексті конструктивізму, глобалізаційних процесів здійснено: Буравченко С.Г., Карповим В.В., Бармашиною Л.Н., Башляр Г., Куччиолетто Д., Логвиним Г. та іншими дослідниками. З іншого боку, бракує публікацій і документації, яка б охоплювала архітектурну сцену України.

Мета та завдання. Мета дослідження полягає в тому, щоб відповісти на питання: у чому полягає своєрідність філософії архітектури України порівняно зі світовою; на яких філософських поглядах архітектура базувалась протягом століть. Задача роботи – побудувати: історичну послідовність філософії архітектури; розглянути механізм, задіяний у розвитку архітектурної філософії, оскільки ще немає досліджень, зроблених вченими, які б академічно та систематично вивчали, компілювали та документували б погляди сучасних архітекторів України.

Методи дослідження. В роботі використовуємо класичні методи та підходи данського історика:

- Томсена Христиана Юргенсена – дослідника прогресу людства;
- сучасні методи представників шкіл США:
- Луїса Генрі Саллівана – раціоналіста, засновника американського модернізму;
- Райта Френка Ллойда – ідеолога архітектуроцентризму – «органічної архітектури» і відкритого плану в архітектурі.

В дослідженні актуалізуються методи Українських науковців:

- Логвина Григорія Никоновича – дослідника пам'яток архітектури України;
- Павлуцького Григорія Григоровича – засновника компаративістського методу в мистецтвознавстві як теоретичних та історичних засновків українського пам'яткознавства.

Результати дослідження. Загальновідомо, що архітектура – реакція людини на навколишній світ виникла в стародавню епоху, це було можливістю протиставити себе природі та заснувати місце для людини на планеті.

Заглиблюючись в визначення попередніми вченими, філософію архітектури можна диференціювати як набір ідей, теорій або концепцій, які керують ідеями архітектури.

Цей евристичний підхід показує, що архітектурна філософія є прогресивною, оскільки архітектори намагаються створювати свої концепції. Філософія традиційно з давен асоціюється з архітектурою з епохи грецької цивілізації, прихильниками якої є Платон і Піфагор. У цьому сенсі філософія архітектури на ранніх етапах в основному займалася поняттям естетики мистецтва як основного предмета.

Архітектурна філософія – це розділ філософії мистецтва, який розглядає естетичну цінність архітектури, її семантику та зв'язки з розвитком культури, згідно з працями професора К. Гарріса також уточнимо, що в основному її походження йде від філософії мистецтва через природу критиків у мистецтві. Філософія почала включатися в літературу та історію архітектури з моменту перелому постмодернізму, який побачив сучасну архітектурну парадигму, яка виступає за те, щоб об'єктивність і унікальність естетики уникали на користь радикальних теорій і думок [1].

Представник німецької філософії Георг Вільгельм Фридрих Гегель писав: жоден філософ не дотримувався вищої думки про мистецтво, але ніхто не був настільки глибоко песимістичним щодо його перспектив, незважаючи на те, що жив у німецьку золоту добу Гете, Моцарта та Шиллера. Бо, якщо митці класичної Греції могли знайти ідеальне злиття змісту та форми, то сучасність зіткнулася з ускладненими – і, зрештою, знеструмленими – питаннями. Християнство з його кодом несвітловості скомпрометувало безпосередність стосунків людини з реальністю, а іронічна відстороненість відчувала його від найглибших почуттів [2].

Філософію архітектури можна визначити як набір ідей, теорій або концепцій, які регулюють її ідею, причому архітектори постійно прагнуть створити нові концепції чи думки у визначенні архітектури. Цілком спірним є постулат про те, що архітектурна досконалість завдячує архітектурній філософії, але, очевидно, багато видатних архітекторів в історії та географії підтримували філософію як свій основний інструмент проектування. Навпаки, існують проблеми, визнані в архітектурі та філософії, де архітекторів розглядають як меценатів та архітектурних монополістів, які приймають рішення.

Періодизація стилів архітектури збігається з загальноприйнятою історичною: доісторична архітектура, антична, середньовічна, Нового часу, новітня архітектура. Періодизація архітектури це перебіг розвитку та зміни архітектурних стилів та напрямків.

Проведемо ретроспективу в історію та культуру України. Треба окремо додати, що в давні часи ціннісні норми відрізнялись від сучасних і аспекти культу та первісних вірувань відклали свій відбиток в архітектурі людства і Української в тому числі. Про це свідчать загальновідомі печери Ласко, Альтаміра, Грот Коскьер, та інші первісні пам'ятки архітектури, які саме дійшли до нас сьогодні.

Архітектурні споруди на теренах сучасної України виникають «за часів поширення степняків на простори Правобережної України й Нижнього Подунав'я (IV тис. до н. е.), а пізніше народонаселення ямно-катакомбного періоду. В ці часи людині були притаманні культури трипільської культури та їх міфологічні уявлення, що повело за собою побудову перших культових споруд тих часів» [3].

Враховуючи строкатість історичних територій сучасної України, доводиться враховувати традиції земель які були засвоєні різними народами та носіями культури.

Існує загальна думка – Київська Русь це архітектурний літопис кількох сторіч в формі храмів і теремів мешканців, які відбудовувалися під замову церкви та князівства. Де особливо яскраво презентуються зразки архітектури релігійного призначення.

Починаючи з капищ пізнього палеоліту де посеред степу, неподалік від Мелітополя, розташований історико-археологічний заповідник «Кам'яна могила». Щодо історії, «вона давніша від Стоунхенджу, єгипетських пірамід та зікуратів Сходу. Цей осередок упродовж тисячоліть виконувала роль своєрідної Мекки для жерців Великого Степу, які залишили тут сакральні знаки своїх релігій. У гротах і печерах пісковикового пагорба є петрогліфи – наскельні малюнки, створені людьми, які жили і кочували в приазовських степах у прадавні часи» [4].

В світі, в епоху Середньовіччя, філософія архітектури зазнала деяких змін. В цей час місто втратило свою роль основи цивілізаційного розвитку, філософія змінилась на архітектуру існування в замках, храмах та монастирях.

Письменник Віктор Гюго вважав – «архітектура раннього середньовіччя була великим синтетичним мистецтвом, що об'єднало всі мистецтва, в першу чергу літературу, як історичну пам'ять народів і окремих міст» [5].

В Київський Русі виникла необхідність у будівництві монументальних укріплених споруд. В Києві розпочалось будівництво храмів з дерева або з каменя для прочан. Заможні мастки будувалися по типу замків в стилі візантійських імператорів.

Епоха Ренесансу це демократія у філософії будинків як дворян так і торговців. Взагалі, епоха бурхливого розвитку торгових міст стала каталізатором будівництва порівняно схожих будинків для бюргерів, міщан, буржуазії. Будівництво пов'язані з діяльністю європейських зодчих на теренах України, які надали типово Європейських рис ренесансному будівництву в вигляді готичних будівель.

Архітектура Королівського абсолютизму та Імперського класицизму – філософія палаців і храмів. В цей час архітектурна філософія підпорядковується замовнику – імператору або шляхетству. «Підпорядкованість ієрархії суспільства споруд і будинків, які будуються за зразковими фасадами в залежності від рангу міста і шляхетності замовника – архітектура – інструмент імперської системи» [6].

Наприклад, стиль бароко в ці часи стає популярним в будівництві на теренах України, мастки заможних громадян будувались під наглядом, переважно, європейських архітекторів. У період панування російської імперії на землях країни відчувалось пригнічення культури і національної мистецької направленості. Стає особистим стиль – українське бароко в витворах церковної будови.

Епоха Модернізму, до сучасної постіндустріальної революції, змінила філософію міста що звело нанівець надії та ідеї, Ренесанса та Абсолютизму. Філософія архітектури індустріалізму підкоряється промисловості і прагматизму. Як наслідок в місто почали стікатися все більш різні шари населення що мали необхідність в різноманітному середовищі.

На думку Світлани Смоленської: можна сказати, що перша фаза модернізму в Україні була дуже коротким періодом в історії архітектури – менше десяти років. Свого розквіту воно досягло на початку 1930-х років і був жорстоко урізаний у точці зльоту тоталітарна політика влади; і згодом втратив свою автентичність протягом наступних 90 років. Ті будівлі, що зберегли свій первинний вигляд, спотворені війною, часом і людьми та відсутністю ефективної держ – політики щодо збереження спадщини ХХ ст. Один із найцікавіших моменти історії – перехід до індустріальної епохи в архітектурі та містобудуванні – було матеріалізовано і яскраво представлені в ньому. Ця безцінна спадщина повинна бути збереженою та відновленою в інтересах європейської культури в цілому, наскільки це можливо для людини [7].

Висновки. Незважаючи на евристичність теми, сьогодні, треба зауважити, що архітектура України знаходиться під щоденним бомбардуванням з боку російської федерації і задача науковців, робити якомога більше можливого для збереження цінностей будівництва. Історично, терени України зазнавали впливу ідей філософії архітектури тих держав, які панували в ті часи, основним напрямком стилів та напрямків мистецтва світу, і що завдало особливості архітектурним ансамблям. Що стало, як наслідок, своєрідним українським стилем. Звертаючи увагу на цей факт, ми стоїмо на боці збереження архітектурної спадщини України яка є самобутньою і має свій особистий внесок в світову історію мистецтва. Руйнування та знецінення української архітектури є неприпустимими фактом сучасного варварства.

Виходячи з реалій сьогодення та розглядаючи суть цивілізаційних процесів, на нашу думку, є актуальним філософське бачення однієї зі сфер людської діяльності, а саме архітектури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Harries, K. (2016) *Philosophy of Architecture*. URL: <https://cpb-us-w2.wpmucdn.com/campuspress.yale.edu/dist/8/1250/files/2012/09/Philosophy-of-Architecture-1wsooyk.pdf>
2. Hegel, Georg Wilhelm Friedrich *Introductory Lectures on Aesthetics* Michael Inwood (Commentary, Editor, Introduction) (1994), & Bernard Bosanquet (Translator) Penguin Books Limited, – 240 pages
3. Владиченко, Л., Гольд, О. Особливості періодизації поліконфесійності України: соціально-філософський аспект (2020) / *Перспективи. Соціально-політичний журнал*. – № 1. – С. 11–17.

4. ЕТНІЧНА ІСТОРІЯ ДАВНЬОЇ УКРАЇНИ – Колективна монографія (2000) – К., С. 13.
5. Гюго, В. МИСТЕЦТВО І НАРОД (1985) Київ МИСТЕЦТВО, с. 367.
6. Філософія архітектурної творчості : навчальний посібник (2021)/ С. Г. Буравченко, В. В. Карпов, Л. Н. Бармашина ; за заг. ред. канд. архіт., проф. С. Г. Буравченка. – Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 228 с.
7. Смоленська, Світлана (2017) https://www.academia.edu/99977705/The_Heroic_Period_of_Architecture_in_Ukraine P. 47.

REFERENCES

1. Harries, K. (Ed.) (2016) Philosophy of Architecture. URL: <https://cpb-us-w2.wpmucdn.com/campuspress.yale.edu/dist/8/1250/files/2012/09/Philosophy-of-Architecture-1wsooyk.pdf> [in English].
2. Hegel, Georg Wilhelm Friedrich (Ed.) Introductory Lectures on Aesthetics Michael Inwood (Commentary, Editor, Introduction), (1994) Bernard Bosanquet (Translator) Penguin Books Limited – 240 pages [in English].
3. Vladychenko, L., Gold, O. (Ed.) Osoblivosti periodizacija policonfessionalnosti v Ukraine: socio – philosophycy aspect [Peculiarities of the periodization of poly confessionalism in Ukraine: socio-philosophical aspect] / Perspective. Socjalno – polityczny journal – № 1. – С. 11–17. [in Ukrainian].
4. Etniczna istoria davnioi Ukraini (2000) [ETHNIC HISTORY OF ANCIENT UKRAINE] – Collective monograph. – К., P. 13 [in Ukrainian].
5. Hugo, Victor (Ed.) Mistectvo i narod (1985) [ART AND PEOPLE] Kyiv: Art с. 367 [in Ukrainian]
6. Philosophia architecturnoi tvorchoosti: navchalny posibnyk (2021) [Philosophy of architectural creativity: a study guide] / S. Buravchenko, V. Karpov, L. Barmashina – Kherson : OLDI-PLUS [in Ukrainian]
7. Smolenska Svitlana (Ed.) The Heroic Period of Architecture in Ukraine https://www.academia.edu/99977705/The_Heroic_Period_of_Architecture_in_Ukraine P. 47 [in Ukrainian]

Gold Olga Feliksivna

Candidate of Philosophical Sciences, professor
Science PO
25, rue Gaston de Saporta
Aix – en – Provence, 13900, France
orcid.org/0000-0003-1689

Vasalatiy Maxym Viacheslavovych

aspirant
Odessa Polytechnic National University
1, Shevchenko Ave., Odesa, Ukraine
orcid.org/0009-0003-5191-5542

PHILOSOPHY OF ARCHITECTURE IN UKRAINE: HISTORICAL AND SOCIAL ASPECT

The relevance of the article is devoted to finding answers to several pressing questions of the philosophy of architecture as a socio-philosophical phenomenon of our time: what is the uniqueness of the philosophy of architecture of Ukraine in comparison with the world; on what philosophical views architecture has been based over the centuries.

The task of the work is to build: the historical sequence of the philosophy of architecture; to consider the mechanism involved in the development of architectural philosophy, since there are still no studies done by scientists who have academically and systematically studied, compiled and documented the views of modern architects in Ukraine. In our work, we use the classic methods and approaches of the Danish historian:

*Thomsen Christian Jurgensen – a researcher of the progress of mankind;
modern methods of representatives of US schools:*

Louis Henry Sullivan – rationalist, founder of American modernism;

Right Frank Lloyd – ideologist of architectural centrism – "organic architecture" and open plan in architecture.

The research updates the methods of Ukrainian scientists:

Logvin Hryhoriy – researcher of architectural monuments of Ukraine;

Pavlutsky Hryhoriy – the founder of the comparativist method in art history as the theoretical and historical foundations of Ukrainian monument studies.

The territories of Ukraine were influenced by the ideas of the philosophy and architecture of those states that ruled at that time and which gave a personal style to the cities. Drawing attention to this fact, we are on the side of preserving the architectural heritage of Ukraine, which is original and has its own personal contribution to the world history of art. The destruction and depreciation of Ukrainian architecture is an unacceptable fact of modern barbarism.

Keys words: *architecture, civilisation, comparative studies, modernism, philosophy, philosophy of architecture, urbanism, ukrainian studies, social philosophy.*